

Іван і Феба

УДК 821.161.2

Л 86

Оксана Луцишина

Л 86 Іван і Феба [Текст] : роман / Оксана Луцишина. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. – 392 с.

ISBN 978-617-679-527-8

«Іван і Феба» – роман Оксани Луцишиної, дія якого розгортається в останні роки радянської влади й у перші роки української Незалежності.

Після навчання у Львові та участі у Революції на граніті Іван повертається в рідний Ужгород, де одружується з поеткою Марією, що називає себе Фебою.

Львів та Київ – міста з бурхливим політичним життям, Ужгород натомість вирізняється дещо гротескною атмосферою патріархального сімейного укладу та раннього капіталізму по-українськи. Тут легко обійтися без спецефектів із горору чи трилера: сама реальність повсякденного життя підказує ходи, які за напругою можуть посперечатися з творіннями Кінга або Кустуріці.

УДК 821.161.2

Авторка фотографії на обкладинці Jora Vaso.

© Оксана Луцишина, текст, 2019
© Тетяна Омельченко, обкладинка, 2019
© Видавництво Старого Лева, 2019

ISBN 978-617-679-527-8

Усі права застережено

Оксана
Луцишина

Іван і Феба

Львів
Видавництво Старого Лева
2019

Уклінно дякую:

Усім борцям і борчиням за Україну, названим і неназваним, живим і мертвим;

Маркіянові Іващишину, Ігореві Коцюрубі, Роксоляні Шимчук, Тарасові Прохаську, Андріану Кліщу, Олегові Кузану, Марії Маерчик – учасникам Революції на граніті, розмови з якими сформували цей задум;

Соломії Павличко, з чиєї книжки все почалося;

Маріанні Кіяновській, Оксані Забужко, Жанні Слоньовській, Мар'яні Савці, котрі стояли біля витоків ідеї, а також надихали і підтримували мене в найважчі години, і насправді тут блякнуть будь-які слова подяки;

Соломії Чубай, Світлані Одинець, Богдані Матіяш, Діані Гарді та Набілові Хану – за неоціненну допомогу малу і велику;

Ігореві Маркову, Дмитрові Ленделу, Василеві Шандру, Олександрові Гаврошу – за розмови і щедро надану інформацію;

Факультету Східноєвропейських і Євразійських Студій Техаського університету в місті Остін та особисто Мері Ньюбергер – за незмінну підтримку;

Балтійському Центру письменників і перекладачів на острові Готланд, а також бібліотеці Готландського кампусу

Університету Упсали, де і була написана значна частина цього твору;

Моїм батькам Ользі й Петрові Кішкам, без чиєї доброти і любові нічого б не вийшло;

Марену Маре, Антонію Вівальді, Томазо Антоніо Віталі, Йогану Себастьяну Баху, і особливо – Жану-Батисту Люллі і Мішелю-Рішару Делаланду, за чю музику я весь цей час трималася, мов за рятівну нитку в мороці.

Він – видовжена свічка, він – смерека...

Петро Мідянка

Може, має дама панцир –

Хай його міцніше стисне.

Леся Українка

Мушиш тільки вважати, щоб не скисло вино –

Ще на нас прийде час розливати його.

Кузьма Скрибін

Частина перша
СТУМА

Якби батько тоді не поранив йому на руці сухожилля, то, може, в той понеділок Іван би таки втік із дому. Стояв і слухав Маргіту й Мирона Васильовича – і нічого не розумів, наче вони говорили незнайомою йому мовою. «Зробимо беф-строганоф, – казала Маргіта, повертаючи до Івана усміхнене обличчя, – і на голубці трохи дамо, так, синочку? На голубці до свинини, та Ондія най стане коло сокачок, бо як ся син аптекаря женив, то покрали парадну шонку, шо на словаках купили». – «А капуста?» – питав Мирон Васильович. «Та вже маємо, Ілдія привезла! – усміхалася Маргіта і до нього – як завжди, напахченого, красивого, чисто виголеного, вбраного в білосніжну сорочку. – Н-но, свате, та зайдіть до нас! Та вже півгодини туй стоїте! Та до хати! Та хоч ся мало погостите!»

Мирон Васильович уранці привіз теля. Воно було свіжо-забите, загорнуте у шмат товстого промислового поліетилену. Лежало на острівцеві цементу, звідусіль оточеному буянням червневої зелені, і над ним млосно вилися молоді оси. Літо ще тільки почалося, а земля вже дихала жаром, мов обуджена піч. У повітрі, свіжому в цей ранковий час, повільно визрівала сліпуча полуденна гарячінь. Дерев в саду вже повідцвітали, і погасли головешки півоній, але прокинулися

троянди, які Маргіта плекала з особливою любов'ю. Ще майже ніщо не плодоносило, і тільки на кущах малини де-неде проступали червоні ягоди. «Я прийшов, вони кажуть – вибирай, я вибрав, потім уже бачу – тільки голова на палі стирчить», – переказував свої враження від поїздки в село Мирон Васильович.

Поки Мирон Васильович розмовляв з Маргітою, Іван і батько перенесли м'ясо до підвалу, аби порізати його на порційні шматки. У підвалі було прохолодно, а лампочка під низькою стелею світила тьмяно. На дерев'яних полицях стояли великі бутлі з вином, яке пахло навіть і крізь товсте скло. Узялися до свіжини, але не встигли гаразд і потрудитися над нею, як батьків ніж ковзнув по слизькому рожево-білому телячому суглобу та, замість угрузнути в м'ясо й зупинитися, продовжив рух. Ніж поранив Івана: слизнув по голій руці, гостро вколовши десь біля ліктьової ямки. Іван від несподіванки скрикнув і вхопився за руку; ранка була маленька, але, видно, глибока. У голові запаморочилося. Перед очима попливли різнобарвні кола, і він, притулившись спиною до стіни, повільно сповз додолу, бо ноги його не тримали. Це оси знадвору залетіли сюди, та, видно, одна з них, найміцніша, комаха з залізним жалом, замість мертвого тіла вкусила живе.

Потім Іван лежав просто на цементі, вже у дворі, під лугошем*, а Маргіта бігала в хату за чистою сорочкою. Сам не пам'ятав, як вийшов з підвалу, – чи хтось його виніс? Рука боліла так, що хотілося кричати, й Іван закусив губу: ще не вистачало здійснити галас через якусь маленьку ранку!..

* Лугош – так на Закарпатті називають металеву сітку для винограду (прим. автора).

Адже навіть крові майже немає – та чому ж воно так болить, чому так страшно болить? Обережно підвівся, батько притримував йому спину, прийшла Маргіта з сорочкою, злила Іванові на руки – точніше, на здорову руку – води. Перевдягнутися не вийшло: біль не дозволив. Хіба мав би знепритомніти ще раз, і його перебрали б, як ляльку. Мирон Васильович сказав, що завезе Івана з батьком до лікаря, і тут же забіг до хати, передзвонив кудись і про щось домовився.

Поліклініка на горі, розпечений паралелепіпед зі скла, бетону та заліза, мирно спала на сонці. Чомусь не було видно хворих, ніби все місто раптом одужало від подиху літа і, замість лежати по лікарнях, розкошувало на берегах річки або в недалеких горах, що виднілися на обрії. Між шибками вікон, які, за звичаєм новобудов такого стибу, не відчинялися, дзижчали мухи, а за дерев'яними шинквасами обмахувалися саморобними паперовими віялами змуджені медсестри з реєстратури. Стояла така тиша, що чути було, як вряди-годи на другому поверсі хтось відчиняв або зачиняв двері, та ще інструменти десь несподівано брязкали об залізні мисочки, пронизуючи звуком сонне повітря, як цвях пронизує живе тіло.

Старий хірург довго оглядав болючу Іванову руку, колів її голочками, доки батько сопів на стільчику, важко віддихуючись після того, як піднявся сходами пішки. «Туй болить?» – натиснув хірург, аж Іван засичав. Ув очах йому знов потемніло. «Шо, – вів своєї хірург, – син ся не хоче женити?» Батько коротко засміявся. «Не хоче ся ти підписи у загсі ставити? – звернувся лікар тепер уже до Івана. – Обкрутила тя дівка, не?» Іван нічого не сказав. Боліло так, що він на якийсь час ніби опинився по той бік буття. «Но

нич, – нарешті резюмував хірург, якому, вочевидь, було тут нудно самому й хотілося побалакати. Але цей пацієнт уже мав іти. Лікар зітхнув, зафіксував руку, виписав рецепт на знеболювальне, поплескав Івана по плечі зі здорового боку й запевнив: – Нич там такого ни є. Сухожилля не перерізаное, лем маленько задітоє. До суботи зможеш уже мало руков рухати».

Повернувшись додому, Іван ліг у ліжко, обличчям до стіни, і притулився до неї чолом. Доскакався. Було майже смішно: так рвався втікати, аж гроші якісь наладував собі, так мучився – таж із власного весілля!.. Так тяжко думав – куди, до кого... А тепер уже не треба більше ні про що думати, бо ясно, що ні до кого. Хто його де на світі чекає з порізаним сухожиллям? Та він і в електричці не висидить, не те щоб похатися з такою рукою, наприклад, у нічний солотвинський на третю полицю!.. Але найголовніше – те, що тепер він не зможе захистити себе. А раз так, то втеча його втрачає сенс... Тільки й залишилося, що покластися на течію. Злитися з власним життям.

...Здригнувся: згадав, як ходили з Фебою до сповіді минулого тижня, за звичаєм – перед вінчанням. Мирон Васильович підвіз їх у центр, а до собору пішли вгору самі – вузькою вуличкою, мощеною округлим камінням. Тією самою, якою Іван ходив минулої осені за Мироном Васильовичем, слухати вечорами хористів. А зараз був ранок, і зі стін старих будинків сліпими очима дивилися на них барельєфи, на які лягали навскіс сонячні промені. Сонце в цю вуличку не поміщалося, і по тих її відрізках, котрі залишалися в тіні, визривала таємниця і загусало повітря, настояне на старому камінні, наче прозора, але підступна вода. З-за рогу вийшла дівчина й рушила їм назустріч. Вони дивилися на неї, не

вірячи своїм очам, бо вбрана вона була точнісінько так, як Феба: довга спідниця, біла блузка і босоніжки на коркових платформах, за тодішньою модою. Ішла, повітряна, і спідниця виляся довкруг її литок, як і Фебина. Двійниця. Місто висилало йому назустріч наречених. Начеб і не було в тому дива, бо вбиралися всі з одного базару, але зробилося моторошно.

Сповідь тривала недовго. Отець сповідав його майже машинально, буденно, не дивуючись відповідям, і не просив подробиць. Хоч Іван волів би розмови. Хотів, щоби хтось йому розтлумачив, як малій дитині, що є гріхом, а що ні. Але розмови не сталося. Напевно, так само коротко отець сповідав і Фебу, поки вона стояла навколішки, спиною до Івана, тож Іван бачив лише білі, але вже брудні підшви її коркових босоніжок. Коли вийшли з собору, сонце підбилося високо і припікало, а ще мусили пошукати для Феби білі черевички. Так сталося, що вони з Катериною Іванівною купили все, а черевичків не знайшли, і Феба тривожилася, що в цілому місті їх немає.

Білі черевички для Феби знайшлись у книжковому. Тоді можна було купити найнесподіваніші речі в колись звично впорядкованих місцях: на пошті торгували молоком у пластиківих пляшках, якісь церковні календарі випродували у хлібному, межі дерев'яних полиць, які пахли печивом. У книжковому під столом у продавчині стояли цілими стопами взуттєві коробки. Напевно, хтось із родини цієї (чи, може, іншої) продавчині їздив на базари в Польщу або в Туреччину. Або в Румунію, бо туди теж вчазали. Феба приміряла черевички, роззувшись посеред магазину, де нікого не було – крім них і продавчині. З полиць ряхтіли кольорами розмальовки. Інших книжок тут лишилося мало, хіба якась

езотерика та ще рештки радянської літератури, яку й так уже десятиліття ніхто не купував.

Навпроти шістнадцятиповерхівки, найвищої будівлі в місті, стояла будка з гамбургерами, тоді ще екзотикою. Гриміли авта, вулиця тут була шумна, через сто метрів починався транспортний міст. Вирішили сісти за столики просто на тротуарі – паризька мода, яка добре приживалася у старому місті, на правому березі, де центр складався з кількох давніх вуличок. Тут, на лівому березі, серед новіших забудов, столики на асфальті виглядали дивно. Але так захотіла Феба. Поклала коробку з черевичками собі на коліна. Іван задивився на Фебу – і не помітив, як до них підійшов чоловік, а спам'ятовся, коли незнайомиць уже стояв просто перед ними. Щось сказав до Івана захриплим голосом, але ще до того, як Іван розібрав слова, у ніздрі вдарив запах: *той самий*.

Запах солдатських чобіт і принижень. Запах в'язниць, в'язнів і тюремників.

...Бухнула в голові перша навісна думка, і перед очима розлилася гаряча червінь: хто його прислав? Звідки він тут узявся? Чому вийшов на них саме зараз? Чи стежив за ними від книжкового, чи ще від самого собору? Ішов назирці, ховаючись по чужих під'їздах, коли наближався на занадто малу відстань, себто коли вони могли його побачити? Скільки їх тут ще? Що вони збираються робити?.. Чи це і є заміна божевільному «Сашкові», який нипав за ним по Львову? Сховався, називається, – та він же, Іван, знав, що рано чи пізно його можуть знайти! Ось тобі й весілля!

Іван приклав руку до чола, намагаючись заспокоїтися. Тихо, цей чоловік занадто зле виглядає, як на підісланого козачка. Обличчя він мав бліде, аж землисте, така блідість не виникає за тиждень чи навіть місяць без свіжого повітря,

на таку блідість потрібні роки. Руки і шия незнайомця були в татуюваннях, одяг – запраний, заношений так, що вже не можна було визначити його первісний колір. А ще незнайомиць був худий, аж ніяк не подібний на провінційних спортсменів-«хіміків» у вічних спортивних костюмах, у чорних шкірянках.

Тим часом Феба дивилася на цього чоловіка з жахом, а він винувато усміхався до неї лагідним щербатим оскалом. Не був ще старим, ні, щонайбільше міг мати десь сорок років. Отже, зуби йому повибивали. «Мужик, – шепеляво повторив прибулий, звертаючись до Івана, – будь другом, поставь мене стопарик». Іван, якому трохи відлягло від серця, в пориві вдячності – не так до цього зека, як до самого життя, що вже вкотре милувало його, – зробив знак хлопцеві в будці, і той підійшов до них. Іван замовив для незнайомця децу, сам же відразу і заплатив за неї. Нехай буде. Нехай усім буде добре. А проте, випивши омріяну децу навстоячки, чоловік, не церемонячись, хоч його ніхто не запрошував, підсунув собі стілець і підсів за їхній столик. Рухався він спритно та на диво швидко.

«Хорошо, – констатував зек, міняючись на очах. Де й узялася впевненість у словах, у рухах! – Ти не сердись, мужик, меня только что выпустили, а посадили еще при Союзе. Я растерялся как-то. Я закурю?» – на відповідь він не чекав. Вийняв з кишені запальничку, сигарети, запалив, затагнувся. Смоктав сигарету з насолодою. Дивно, що мав свою, а не випрошував, і, між іншим, звідки в цього щойно випущеного зека такі парадні цигаретли?..

Сумнів знову закрався до Іванового серця. Запах цього чоловіка рвав йому нутроці – такий сильний, що навіть добрий сигаретний дим не міг його перебити. Зек весь час не

зводив з Івана тяжких, колючих очей, тож відразу спостеріг цей Іванів погляд, і зіниці його раптом звузилися, зблиснувши, як рідкий вогонь. Дим вився навколо його обличчя. Зек затягнувся і повів далі, вже іншим тоном, солодкаво-мрійливим і геть недоречним: «Я вижу, мужик, у тебе жена хороша. Или это невеста? Все равно хорошая... А моя вот меня не дождалась, представляешь? Я приезжаю, у меня нет ничего, а она меня даже не порог не пустила...»

Іван розгнівався. Ще стерпів би його сигарети й нахабство, якби сидів тут сам, але ж Феба... Ким би цей чоловік не був, балачки про жінок не віщували нічого доброго. Іван встав, зробив крок до Феби, забрав коробку з її колін. Узяв Фебу за руку, і вони пішли. Цього прибулий явно не чекав. «Подожди! — закричав він у спину Іванові. — Вот ты мне объясни: что за независимость теперь такая? Как жить — не знаю!» Іван чекав, що зек кине́ться за ними, але, видно, швидкості й спритності рухів того вистачало рівно на те, аби здобути собі місце за чужим столиком.

...А тепер — рука. Ще один знак, на додачу до перших двох. Був оточений знаками — ну добре, то що там іще? Стеля йому впаде на голову?.. Іконостас у церкві завалиться під час їхнього вінчання?.. Що він має втямити з цих до нього послань? «І якщо права рука твоя спокушає тебе...» Всохла рука, немов ріка з болісним кровотоком, знерухомлена й узята в лещата бинтів... І десь на берегах цієї виболеної ріки чатують на нього дивні видива, обличчя, набагато страшніші за маски, немов оголюється самісіньке дно життя, з якого підіймаються вимащені чорним намулом болотяні чудовиська...

Думки йому плуталися, час від часу Іван западав у сон. Уночі кілька разів прокидався від спраги і тоді пробирався

на кухню, повз батькову прохідну кімнату, намагаючись нікого, а надто батька, не розбудити, однак все одно будив, і батько крєктав крізь перерваний сон та перевертався на інший бік, натягуючи простирадло на голову. Іван пив воду просто з-під крана, хоч Маргіта завше просила його не робити цього, бо на їхньому правому березі вода з водоканалу, а це значить, що гнила і з купою бактерій, не те що на лівому, з чистих артезіанських колодязів, але йому було байдуже, він підставляв рота під кран – і пив, пив, здавалося, пив півночі, тільки щоби приходити сюди ще раз і ще, але, як у старому кошмарі, спрага не відступала, раз у раз гнала його сюди, а він знов і знов силувався від неї втекти... Здрігався, намагаючись прокинутися, і не міг зрозуміти, чи спав...

До середини йому стало краще. Увечері в четвер вони з Фебою навіть вийшли прогулятися, а потім сиділи на кухні в Маргіти й пили чай зі старих високих горняток, де-не-де надщерблених, але затишних. Маргіта присіла з ними й собі, сочилася усмішками, говорила до них медовим голосом. Це були останні спокійні години.

Уранці в п'ятницю почався гармидер. Скрізь було повно люду. Іван весь час наражався то на якихось майстрів у вимашчених робах, то на жінок зі своєї або Фебиної родини, які переносили кудись подушки, постіль чи посуд. Обидва поверхи, навіть недобудований другий, вирували. Катерина Іванівна, Фебина мати, прибирала у спальні на другому поверсі, майстри там же закінчували класти плитку на ще не робочій кухні. Плитку та майстрів замовив Мирон Васильович, і він же платив, але Маргіта все одно брала за голову. Сама вона облаштувала б ремонт набагато дешевше, хай і повільніше, але задля доброї ціни можна

і почекати, кум Дюсі зробив би, що треба, і багато б не взяв. Під цей грюкіт і Маргітине бідкання Фебу посадили на кухні за стіл, налили повну миску теплої води з милом – мусила перемити скло. Феба сиділа за столом, опустивши голову, і довге хвилясте волосся ховало її тонкі плечі. Склянки та келихи жалібно порипували під її пальцями, поки вона намащувала то золотисті обідки, то тендітні кришталеві ніжки.

Металася туди-сюди невгамовна Маргіта, а з нею і її сестри, Іванові тітки Ілдія та Ондія. Мили поверхні, шкребли підлоги, пекли шютемені*, гори перевертали руками, як три гігантки, прародительки світу, народжені для надлюдських завдань. Усе знали та все могли й уміли – стооокі, сторукі. Стелили йому з Фебою постіль, полірували щойно викладену плитку в кухні на другому поверсі, зрізали в саду троянди і робили з них букети, аби прикрасити вітальню та спальні, розливали у пляшки терпке домашнє вино. Прийшли і на кухню, але з якимись рушниками в руках, із ножицями, різали сувору тканину, щось кроїли. Попросили Фебу потримати один кінець. Ілдія кривила вугласте, зморшкувате лице у гримаси усмішок, щось говорила до Маргіти, ще не такої старої та зморшкуватої, але теж уже діткнутої часом. З-за плити – бо треба було починати пекти й варити, не все ж залишати цим крадійкам-сокачкам – озивалася до них Ондія, найстарша. Вона була худіша, ніж сестри, але рот мала подібний, вигукувала щось по-угорськи, перекрикуючи шипіння смальцю та грюкіт над головою. Ондія вчора приїхала з Угорщини, де жила вже багато років, – возила сестрам журнали з інтер'єрами, копчені курячі стегенця, добру

* Шютемені (угор. *sütemény*) – тістечка.

Кінець безкоштовного
уривку. Щоби читати далі,
придбайте, будь ласка,
повну версію книги.